

LELETMENTÉSEK AZ AQUINCUMI CANABAE
DÉLI SZÉLÉNÉL

A Budapest II. ker. Lajos utcában 1958-ban leletmentés során előkerült római¹ és középkori falmaradványok folytatásának kikutatására Bertalan Vilmosnéval a Lajos u. és Sajka u. ÉK-i sarkán levő telken újabb ásatást végeztünk 1964. április 14-től május 18-ig. K—Ny-i kutatóárkunk a Lajos utca járdaszegélyétől számított 4—23 m között (1. kép) egy megújított, nagyjából É—D-i irányú római kori úttestet — minden valószínűség szerint a limes-utat — vágott át. (2. kép).

Az úttest alapozása a bolygatatlan sárga talajra állított nagyobb szabálytalan kövekből áll, melyre kisebb köveket, kőzúzalékot, majd egy kb. 20 cm vastag sóderos réteget helyeztek. Ebbe ágyazták be a szokásos, szabálytalan formájú, 4—5 cm vastag kőlapokat. Efölött még egy, kb. 15 cm vastag, kemény, sóderos felületet találtunk. (3—4. kép). Az úttest közepén domborodó, koronájánál a vastagsága kb. 75—80 cm lehetett, a két széle felé ez kb. 20—25 cm-el csökkent. A kőlapokkal fedett réteg a mai járdaszint alatt 255 cm mélyen feküdt. (5. kép.) Az efölötti, kemény sóderos felület valószínűleg egy későbbi útjavítás eredménye, bár nem kizárt, hogy eredetileg is ez volt a tulajdonképpeni járósínt. Fölötte 15—20 cm kevert föld, majd egyenetlen, kb. 40 cm vastag sóderos, kőzúzalékos réteg következett, az úttest közepén, mintegy 3 m szélességben. Talán későrómai, vagy kora középkori út volt, de lehet, hogy csak letaposott épülettörmelék.

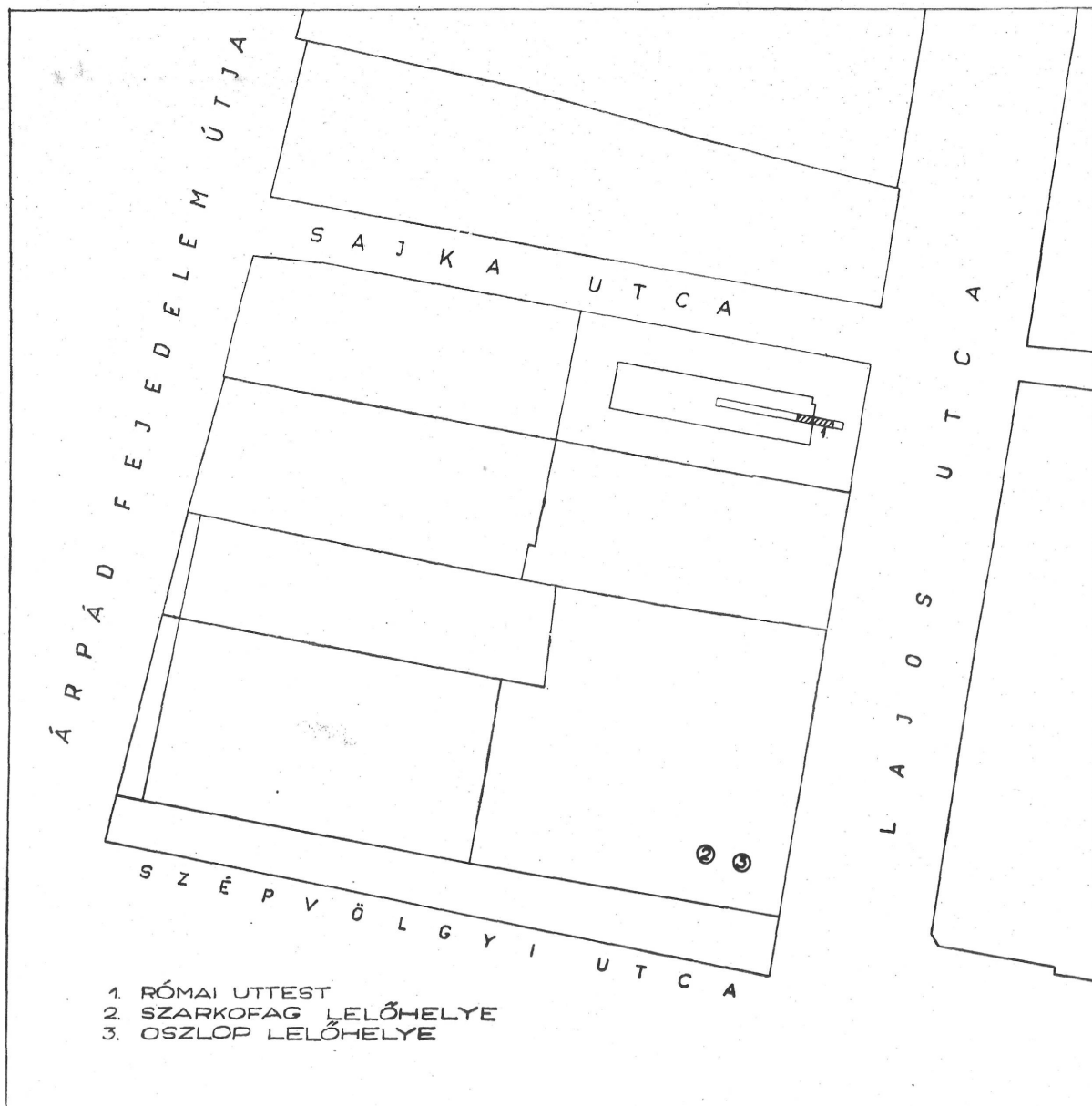
Az úttest Ny-i oldalán eredeti helyükön találtuk a szegélyköveket is. A K-i oldalon már hiányoztak; az út meglevő, mérhető szélessége az alapozásnál 5,40 m. A többszöri beásás miatt az út szintjének szélessége nem állapítható meg pontosan. Korhatározó anyagot itt nem találtunk, a környező hasonló rétegek leletei alapján az út első periódusának építési idejét a II. sz. elejére tehetjük. Nagy Tibor feltételezése szerint² a limes-út Aquincum—Albertfalva közötti szakasza már Traianus alatt elkészült. Az utat a következő évtizedekben valószínűleg megújították a burkoló kőlapokra döngölt 15 cm vastag sóderos réteggel. Az úttestnek ezt a második építési periódushoz tartozó részét későbbi beásások erősen megrongálták; így datálására nem vállalkozhatunk. Lehetséges, hogy Caracalla 214-es látogatásakor is végeztek ezen a szakaszon útjavítást³, ez azonban feliratos emlékekkel nem bizonyítható. A CIL III. 3710 sz. alapján viszont feltételezhetjük, hogy Severus Alexandernak 229—230-ra várt — egyébként elmaradt — látogatására Aquincum körzetében helyreállították a limes-utat.⁴

Az úttest fölött közvetlenül XIII. sz.-i kerámiával datált kevert réteget találtunk. Így nyilván a középkorban is használták a római utat. Jankovich Miklós a Lajos utca vonalában haladó via principalis maradványával azonosítja egy 1334-ben kelt oklevélben említett „via magna”-t.⁵

Sajnos az úttestet csak 120 cm hosszúságban tudtuk tisztázni az akkor még álló Lajos u. 37. sz. ház, illetve a 35-ös sz. telken levő újkori pince miatt, mellyel a római rétegeket teljesen szétduzták.

A Lajos u. 37—39. és 41. sz. házak lebontásakor, illetve ezek helyén az új épületek alapozásakor az úttest É-i folytatását nem sikerült megtalálni. Csak a Szépvölgyi út sarkán levő telek D-i oldalán tudtuk metsetben az út Ny-i felét megfigyelni. Többi részét valószínűleg a telken volt XVIII. sz.-i pince és XIX. sz.-i csatorna építésekor rombolták szét.

1964 nyarán az előbb említett (Lajos u. és Szépvölgyi út sarok) telken az új épület alapozásakor viszont egy feliratos szarkofág és egy majdnem teljesen ép oszlop került elő.⁶ A sírláda (6. kép) külső hossza 194 cm, szélessége 82 cm, magassága 64 cm. Falának vastagsága átlagosan 13 cm. Felső pereme a fedél jobb illeszkedése végett lépcsősen tagolt. A fedélnek kb. egyharmada hiányzik; a sírt nyilván még az ókorban feltörték és kirabolták; így benne már csontokat sem találtunk. A szarkofág fedelét háztető formára képezték ki, a hosszabb oldalakon 3—3 kiemelkedő tegula jelzésével, a sarkokon akroterionokkal. Ezek egyszerű, félkör

1. kép. Helyszínrajz
Lageplan der Ausgrabung

alakúak, részben töredékesek, illetve a feltört részen hiányoznak. Az aquincumi szarkofágokon szokásos középakroterion, illetve antefix jelölés példányunkon nincs. A szarkofág teljes magassága a fedéllel együtt 1 m.

A sírláda három oldala díszítetlen, durvábban megmunkált. Egyik hosszanti oldalán tabula ansatas keretelésben találjuk a feliratát, kivéve a D M rövidítést, mely a fedél alsó, függőleges szegélyére került. (7., 8. kép). A szokásostól eltérő a tabula ansata ábrázolása. Lényegében annak csak stilizált jelölése, három-három bevájt háromszöggel. Az „ansák”, a fülek is magasabbak és keskenyebbek, mint a többi aquincumi szarkofágon. Az aquincumi viszonylatban elég gondosan vésett betűkben több helyen kivehető a vörös festés nyoma. Ugyanezt figyelhetjük meg a tabula ansata keretelésén is. Az egyes betűsorok magassága 8,5, 4,9, 5,5, 5,1, 9,6 cm. A rövidítéseket feloldva, feliratunk kiegészített szövege a következő:

D(iis) M(anibvs)

Ivl(ivs) Candidianvs mil(es) leg(ionis)

II ad(ivtricis) stip(endiorvm) XXIII qui vix(it) ann(os)

XXXX Claudia Bo nosa

conivgi carissimo

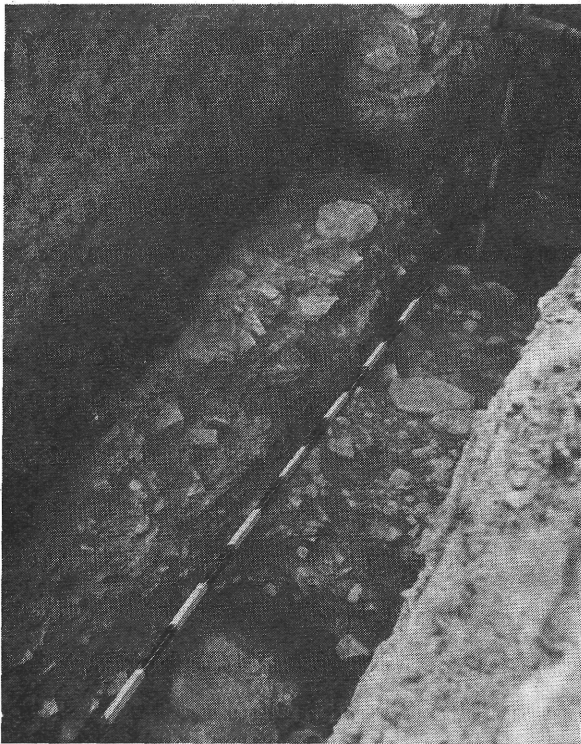
f(aciendvm) c(vravit)

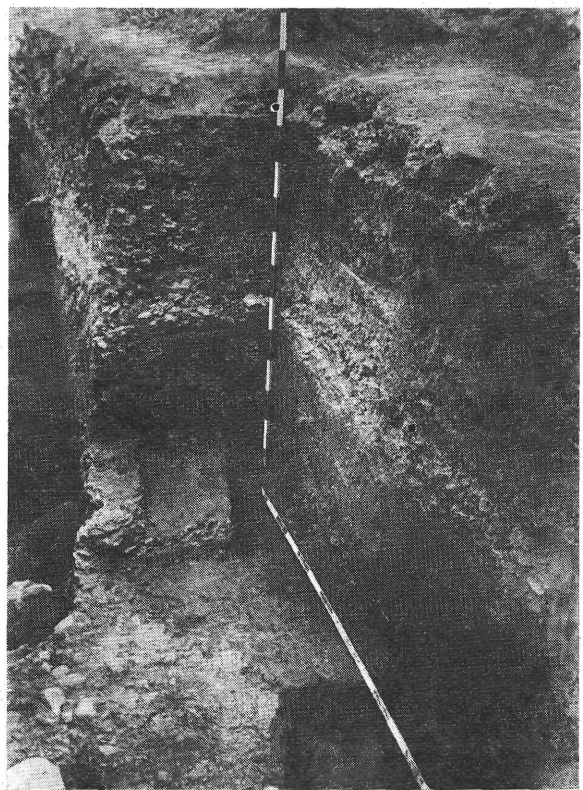
2. kép. Római úttest nyugat felől
Römischer Fahrweg von W her

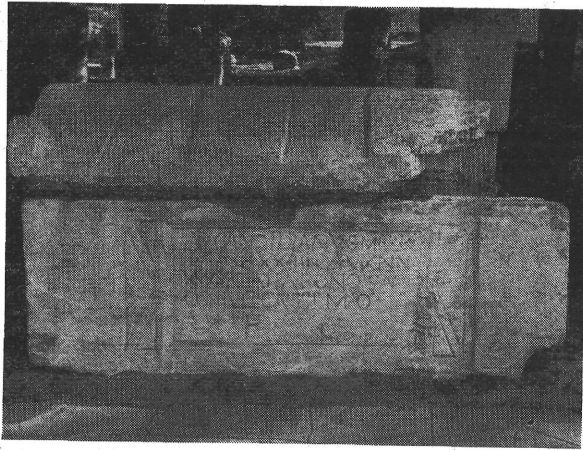
3. kép. Az úttest feltárt építési periódusai nyugat felől
Die erschlossenen Bauperioden des Fahrweges von W her

4. kép. A megújított úttest metszete észak felől
Querschnitt des erneuerten Fahrweges von N her

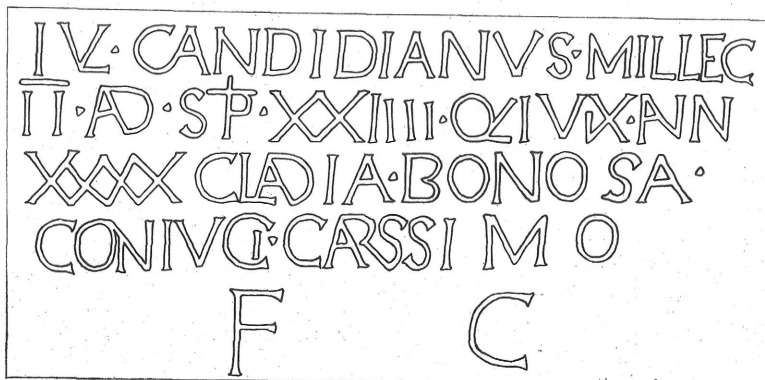
5. kép. A kutatóárok déli fala a római úttest fölött
Südwand des Suchgrabens über dem römischen Fahrweg

6. kép. Iulius Candidianus szarkofágja
Sarkophag des Iulius Candidianus

7. kép. A sírláda feliratos oldala
Die inschriftliche Seite der Grabkiste

8. kép. Iulius Candidianus sírfelirata
Grabinschrift des Iulius Candidianus

A Candidianus név Pannoniában leginkább a Marcus utáni időkben fordul elő.⁷ Barkóczi megállapítása szerint⁸ ezt a cognoment leggyakrabban Pannoniában viselték, és az általa tárgyalt korszakban tízszer fordul elő tartományunkban. Aquincumból is ismerünk egy Iulius Candidianus nevű beneficiariust⁹, akinek fiai közül az egyik szintén Candidianus.¹⁰

A Bonosa név előfordul még egy aquincumi szarkofágon.¹¹ A Bonosus cognomenre két példát találunk Pannoniában.¹² Dalmáciában és Dáciában négyszer fordul elő, a birodalom többi tartományában tizenháromszor. Az eddigi adatok alapján a III—IV. sz.-ban jelentkezik, majd felerésztt keresztények körében.¹³ Rövid feliratunkban meglepően

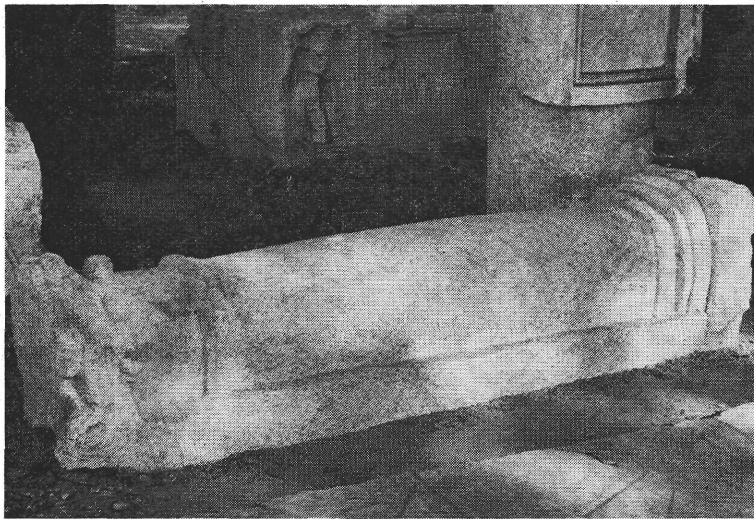
sok a ligatúra, és közöttük néhány ritkábban használatos. A harmadik sorban levő stipendiorum szó ilyen formájú rövidítésére Aquincumban nem is találunk példát.

Az ötödik sor első szavának végén a kisméretű I a G-be van bevésvé. Alföldi András szerint¹⁴ az az írásmód, hogy egy szó utolsó betűjét lekicsinyítsék, s az utolsó előtti-be helyezték bele, vidékünkön Caracalla idejére vall. Érdeemes megjegyeznünk, hogy az általa tárgyalt két felirat a miénkhez hasonlóan tabula ansatába van foglalva. A pontosan datálható aquincumi feliratok közül a miénkhez hasonló TP ligatúrát találhatunk a CIL III 3445-ös számún. Ez i. sz. 218-ból való. Figyelembe véve a D M és F C formulákat, valamint, hogy az elhunyt neve nominativusban áll, különösen pedig a fenti ligatúrák datált analógiáit, feliratunkat a III. sz. első évtizedeire tehetjük. Ennek a meghatározásnak tökéletesen megfelel a tabula ansata alkalmazása és az egész szarkofág kiképzése.

A fenti szarkofággal egy időben és ugyanazon a területen az építők egy római kori, majdnem teljesen ép oszlopot is találtak.

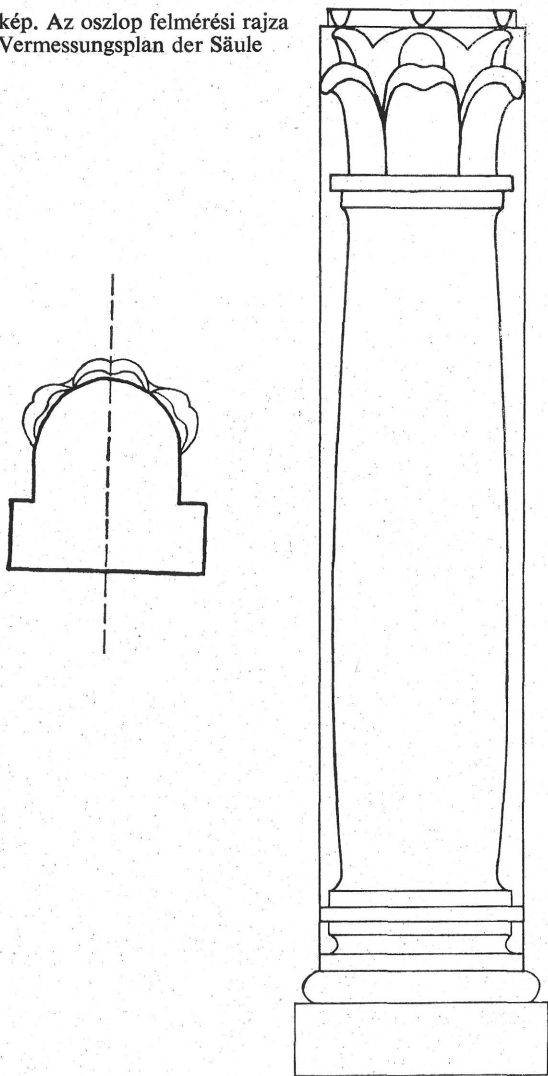
Anyaga közepesen megmunkált mészkő (9. kép). Egyik oldala laposan kiképzett; a 12 cm vastag hátlapból emelkedik ki a háromnegyed hengeres oszloptörzs (10. kép).

Talapzata négyzetes, alján csaplyukkal. A plinthuszhoz horonnyal csatlakozik egy gyűrű formájú torusz. Efölött kisebb korongos tag, majd íves vájattal egy még kisebb korongos, ezen egy kidomborodó gyűrűs torusz, majd az előbbihez hasonló korongon az oszloptörzs. Középe felé enyhén ívelő vastagodás, enthazisz. Az oszloptörzset felül tagozott korongos nyakgyűrű zárja le. Az oszlopfej sajnos erősen rongált. Abakusza korinthuszi alaprajzú; az abakuszlevél helye annyira töredezett, hogy lehetséges, csak dugós tagozat volt. A nyakgyűrű felett 4 cm távolságra indulnak ki az egyszerű,

9. kép. Római kori oszlop a Szépvölgyi út—Lajos utca sarkáról
Römerzeitliche Säule von der Ecke Szépvölgyi-Strasse und Lajos-Gasse

10. kép. Az oszlop felmérési rajza
Vermessungsplan der Säule

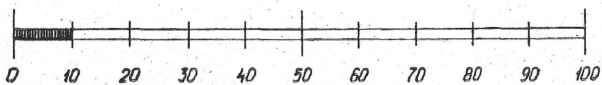

bordázatlan, telt levelek. A levélkoszorú hét levélből áll, a két szélső a hátlap mellett csökevényes (11. kép). Fölötte valószínűleg a Gosztonyi által¹⁵ 6-os számúnak jelzett típuséhoz hasonlóan sarokcsigák indultak ki. Az egy kőből faragott oszlop teljes magassága 190 cm.

Eredeti felhasználási helyét és módját a lelőkörülmények folytán nem lehet megállapítani. Hátsó

11. kép. Az oszlop fejezete
Kapitell der Säule

kiképzése miatt kétségtelenül fal mellett, valószínűleg — elveszett oszloppárjával együtt — ajtónyílás oldalánál állt.

Gosztonyi majd három évtizedes, de ma is érvényes megállapítása szerint¹⁶ az aquincumi, és általában a pannóniai oszlopfők túlnyomó többsége teltleves. Ez felelt meg a helybeli, viszonylag gyengébb kőanyag-nak és az itteni éghajlatnak, amely mellett a csipkézett, áttört faragványok igen gyorsan tönkrementek volna. Ez az egyszerű forma illett a provinciális kőfaragók mesterségbeli tudásához is. Az oszlopfők datálására Gosztonyi nem vállalkozott. A teltleves oszlopfők II—III. századi elterjedtségére utoljára Kiss Ákos mutatott rá.¹⁷ Az aquincumi aediculás sírkövek analógiái alapján oszlopunk korát a mellette előkerült szarkofággal nagyjából azonosnak vehetjük. Összefüggés a két lelet között nem mutatható ki, de a földmunkák során előkerült kerámiatöredékek és falnyomok valószínűvé teszik, hogy az aquincumi canabae közelében, attól délre, a limes-út mentén kisebb települések alakultak ki. Az őrtornyok viszonylagos közelsége nem zárja ki a polgári település lehetőségét. Falainak kőanyagát a középkorban nyilván Óbuda és a még közelebbi Szentjakabfalva¹⁸ építéséhez használták fel. A maradványokat pedig a XVIII—XIX. századi építkezésekkor végleg szétrombolták.

JEGYZETEK

¹ Wellner I., Újabb őrtorony az aquincumi limes-szakaszon. Bud. Rég. XX (1963) 303 sk.

² Nagy T., Buda régészeti emlékei. Budapest Műemlékei II. köt. Bp. 1962. 38.

³ Nagy T., i. m. 53.

⁴ Nagy T. i. m. 53.

⁵ Jankovich M., Budapest Műemlékei. II. köt. Bp. 1962. 229.

⁶ A szarkofág és oszlop előkerülésekor távollétemben dr. Póczy Klára helyettesített a leletmentésnél. Szívességét ezúton is köszönöm.

⁷ A. Mócsy, Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen. Bp. 1959. 168.

⁸ L. Barkóczi, The population of Pannonia from Marcus Aurelius to Diocletian. Acta Arch. Hung. XVI (1964) 308.

⁹ V. Kuzsinszky, Aquincum. Ausgrabungen und Funde. Bp. 1934. 201. 284. lt. sz.; Barkóczi, i. m. 344.

¹⁰ A kő új leltári száma: 63.10.118.

¹¹ CIL III 3539.

¹² Barkóczi, i. m. 307.

¹³ Barkóczi, i. h.

¹⁴ Alföldi A., Epigraphica. IV. Arch. Ért. 1941. 38.

¹⁵ Gosztonyi Gy., A budapestkörnyéki római kori oszlop- és pillérfejezetek. Laur. Aqu. II. Diss. Pann. Ser. II. No. 11. Bp. 1941. 245.

¹⁶ Gosztonyi, i. m. 250.

¹⁷ Kiss Á., Balaton-környéki római épülettagozatok. Arch. Ért. 87 (1960) 215.

¹⁸ Jankovich Miklós, Újlak és Szentjakabfalva helyrajzi adatai az 1702. évi Zaiger tükreben. Bud. Rég. XX (1963) 161. sk.

BERGUNGSGRABUNGEN AM SÜDLICHEN RAND DER AQUINCUMER CANABAE

Im II. Bezirk von Budapest, an der Ecke der Lajos- und Sajka-Gasse führten wir im Jahre 1964 zur Erforschung der Umgebung von den hier 30—40 m weit zum Vorschein gekommenen Wachtürmen (burgus) eine kleinere Ausgrabung durch. Unser Suchgraben durchschnitt einen etwa 5,40 m breiten, im grossen und ganzen NS orientierten, also mit der Donau parallel verlaufenden römerzeitlichen Fahrdamm. Vermutlich war dieser die Limesstrasse. Der Unterbau dieses Fahrdammes bestand aus grösseren, unregelmässigen, ohne Bodenvorbereitung niedergelegten Steinen, auf welche kleinere Steine, Steinsplitt, sodann eine etwa 20 cm starke Schotterung verlegt wurde. In diese wurden, die gewöhnlichen 4—5 cm hohen Steinplatten unregelmässiger Form eingebettet. Darüber fanden wir noch eine etwa 15 cm hohe, feste Schotterung. Bei ihrer in der Mittellinie der Fahrbahn verlaufenden Krone dürfte sie etwa 75—80 cm stark gewesen sein. Den beiden Rändern zu nahm diese Höhe um etwa 20—25 cm ab. Die feste Schotterfläche über den grossen Steinplatten ist wahrscheinlich ein Überrest der späteren Wegaussbesserungen, obwohl es nicht ausgeschlossen ist, dass dies das ursprüngliche Niveau war. An der westlichen Seite des Fahrdammes fanden wir auch die Randsteine an ihren ursprünglichen Platz vor.

Die erste Bauperiode der Strasse können wir auf den Beginn des 2. Jahrhunderts setzen. Zur Ausbesserung dürfte es im ersten Drittel des 3. Jahrhunderts gekommen sein. Anlässlich des Besuches von Caracalla im Jahre 214 und des angekündigten, jedoch unterbliebenen Besuches von Severus Alexander in 229—230 wurde aller Wahrscheinlichkeit nach auch im Bereich von Aquincum die Limesstrasse wiederhergestellt. Laut Bezeugung der über dem römerzeitlichen Fahrdamm gefundenen mittelalterlichen keramischen Funde und einer aus 1334 datierten Urkunde war der Weg auch im Mittelalter in Gebrauch.

In der Nähe der Limesstrasse, gleichfalls im Sommer des Jahres 1964 wurde bei den Fundamentarbeiten eines modernen Gebäudes ein mit Inschrift versehener Sarkophag gefunden. Die äussere Länge der Grabkiste beträgt 194 cm, ihre Breite 82 cm, ihre Höhe 64 cm. Ihre Wand ist durchschnittlich 13 cm stark. Der obere Deckel ist, damit er sich besser anpasst, stufenförmig gegliedert. Etwa ein Drittel des Deckels fehlt; das Grab wurde gewiss noch im Altertum aufgebrochen und ausgeplündert; so konnten wir darin nicht einmal mehr Knochen vorfinden. Der Deckel des Sarkophags wurde hausdachförmig ausgebildet mit je 3 hervor-

ragenden, nur angedeuteten Tegulae an den Längsseiten und an den Ecken mit Akroterien. Die Andeutung des auf den Aquincumer Sarkophagen üblichen mittleren Akroterions bzw. Antefixums ist auf unserem Exemplar nicht vorhanden. Die volle Höhe des Sarkophags beträgt mit dem Deckel zusammen 1 m.

Die drei Seiten der Grabkiste sind unverziert und roher bearbeitet. An der einen Längsseite finden wir in einer Tabula ansata-Umrahmung die Inschrift, mit Ausnahme der Abkürzung D M, die auf den unteren, senkrechten Rand des Deckels geraten ist.

Die Darstellung der Tabula ansata weicht von den üblichen ab. Im wesentlichen ist sie lediglich deren stilisierte Andeutung mit je 3 eingetieften Dreiecken. Auch die „ansae“, die Henkel sind höher und schmaler als auf den übrigen Aquincumer Sarkophagen. Bei den eingemeisselten Buchstaben und auf der Umrahmung der Tabula ansata kann noch die Spur der roten Farbe wahrgenommen werden.

Lösen wir die Abkürzungen auf, so erhalten wir den folgenden ergänzten Text:

D(iis)	M(anibvs)
Ivl(ivs)	Candidianvs mil(es) leg(ionis)
II ad(ivtrcis) stip(endiorvm) XXIII qvi vix(it)	
ann(os)	
XXXX Clavdia Bonosa	
conivgi carissimo	
f(aciendvm) c(vravit)	

Der Name Candidianus kommt in Pannonien zumeist in den Zeiten nach Marcus vor. Auch aus Aquincum ist uns ein Beneficiarius, namens Iulius Candidianus bekannt. Auch der Name Bonosa kommt auf noch einem Aquincumer Sarkophag vor. Für das Kognomen Bonosus finden wir in Pannonien zwei Beispiele.

Auffallend ist an unserer Inschrift die hohe Anzahl der Ligaturen. Am Ende des ersten Wortes der 5. Zeile ist das kleine I in das G eingemeisselt. In unserer Gegend weist laut A. Alföldi diese Schreibweise bei der der letzte Buchstabe eines Wortes verkleinert in den vorletzten gesetzt wird, auf die Zeit des Caracalla. Es soll noch bemerkt werden, dass die von ihm behandelten beiden Inschriften der unseren ähnlich in eine Tabula ansata gesetzt sind. Unter den genauen datierbaren Aquincumer Inschriften können wir bei CIL III Nr. 3445 eine der unsrigen ähnliche TP-Ligatur finden. Diese stammt aus 218 u. Z. Nehmen wir die Formeln D M und F C in Betracht, ferner dass der Name des Ver-

storbenen sich im Nominativ befindet, insbesondere aber die datierten Analogien der obigen Ligaturen, so können wir unsere Inschrift auf die ersten Jahrzehnte des 3. Jahrhunderts setzen. Die Anwendung der Tabula ansata und die Ausbildung des ganzen Sarkophags entspricht vollkommen dieser Bestimmung.

Mit dem obigen Sarkophag zugleich und auf demselben Platz fanden die Bauarbeiter auch eine römische, fast völlig intakte Säule vor. Sie besteht aus mittelmässig bearbeitetem Kalkstein. Die eine Seite ist flach ausgebildet und der Säulenschaft von dreiviertelzylindrischem Querschnitt hebt sich aus der 12 cm dicken Hinterplatte hervor. Die Basis ist quadratisch, mit einem Zapfenloch am Boden. Die Gliederung entspricht den üblichen Provinzialformen. Dasselbe können wir auch von der Form des Kapitells sagen. Der Blattkranz besteht aus sieben Blättern, von denen zwei an den Enden rudimentär sind.

Der ursprüngliche Verwendungsort und die Weise der Verwendung kann zufolge der Fundumstände nicht festgestellt werden. Wegen der hinteren

Ausbildung stand die Säule zweifellos, wahrscheinlich mit ihrem verlorengegangenen Säulenpaar zusammen an einer Mauer an der Seite einer Türöffnung.

Der überwiegende Teil der Aquincumer und im allgemeinen der pannonischen Säulenkapitelle ist vollblättrig. Dies entsprach dem örtlichen, verhältnismässig schwächeren Steinmaterial und dem hiesigen Klima, dessen Einwirkung die gezackten, durchbrochenen Meisselungen allzubald zugrunde gerichtet hätte. Diese einfache Form passte auch zum gewerblichen Können der provinziellen Steinmetzen. Obwohl zwischen dem Sarkophag und der Säule kein unmittelbarer Zusammenhang nachzuweisen ist, können wir sie chronologisch im grossen und ganzen auf ein und dieselbe Zeit setzen.

Auf Grund der archäologischen Funde des letzteren Jahrzehntes können wir feststellen, dass am südlichen Rand der Aquincumer Canabae, der Limesstrasse entlang, ausser den im XX. Jahrgang unseres Sammelwerkes Budapest Régiségei erörterten Wachttürmen um die Wende des 2—3. Jahrhunderts auch noch eine kleinere Siedlung gelegen hat.

ELŐZETES JELENTÉS A MÁRIA MAGDOLNA TEMPLOM ÁSATÁSÁRÓL

A középkori Mária Magdolna pélébánia-templom háborús sérülések következtében többször elpusztult, ma csak a tornya áll.¹ Hajója és szentélye a XVIII. századi templom alatt húzódott. Feltárása 1958-ban a romos, barokk épület elbontása után kezdődött meg.

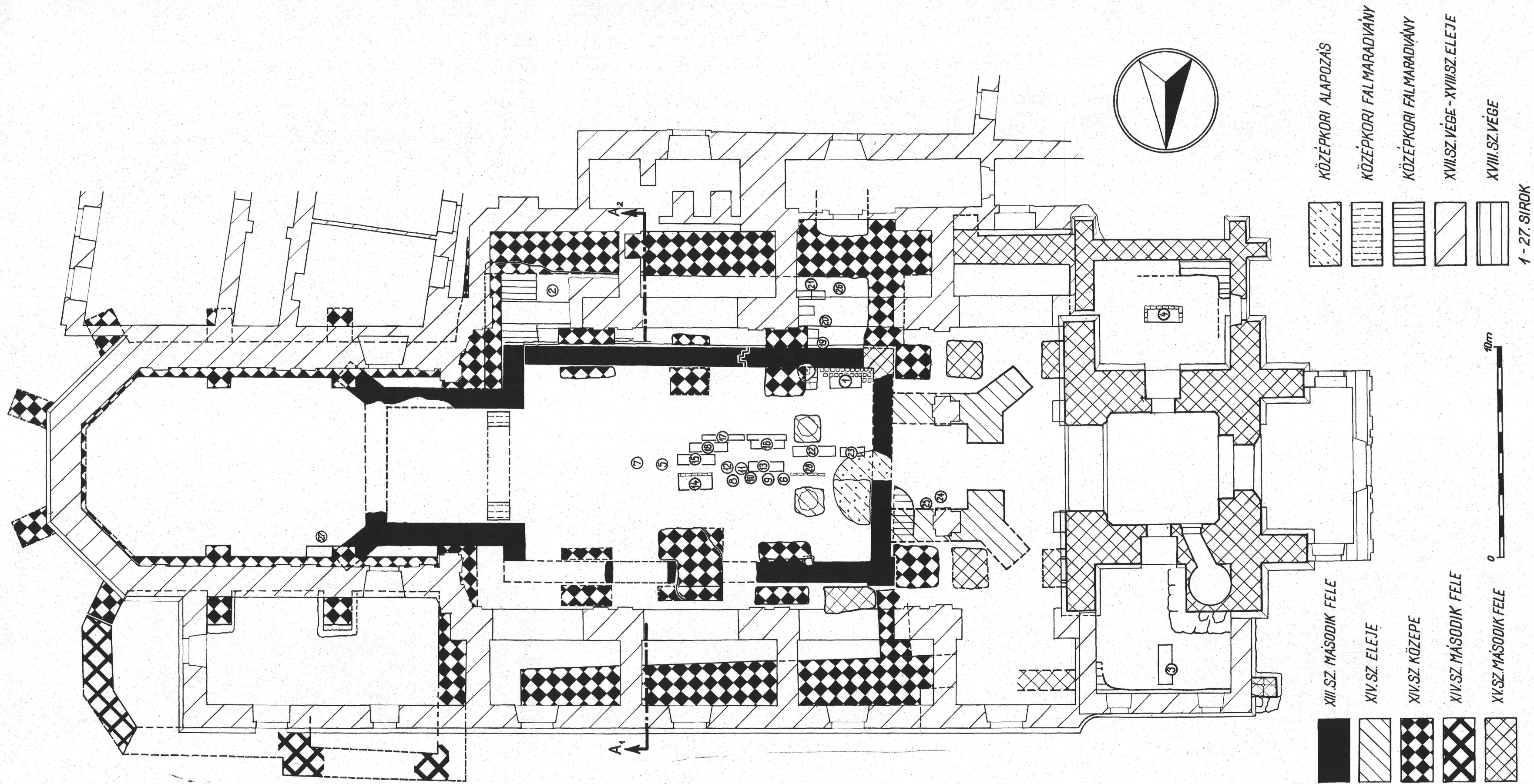
Az ásatási és helyreállítási munkákat megelőzően a gótikus tornyon kívül a szentély középkori alapfalait és egy XIII. századi déli kapu lábazati részletét ismertük. Ez utóbbi 1929-ben a templomban létesített fűtőberendezés elhelyezésekor a padló alatt került elő.² A szerelés során végzett földmunkáról, (melyeket Möller István ellenőrzött) publikáció nem jelent meg. Az előkerült leleteket Szőnyi Ottó³ ismertette.

Az 1929-ben megtalált kapu az egyhajós templomhoz tartozott, melynek téglány alakú hajóját és egy négyzethez közelálló, saroktámpilléres szentélyét az ásatások során tártuk fel.⁴ A templom Ny-i felében háromnyílásos karzat helyezkedik el. A Ny-i oldalhoz, kívül, középen torony csatlakozik (1. kép). A templom habarcsos, törtköves, kívül kváderekkel borított falai a padló felett 1 m magasságig állnak. A falakat a XIV. század végén, a háromhajós templom építésekor bontották le erre a szintre, az egyes falszakaszokat, a XVIII. században, illetve a fűtőberendezés elhelyezésekor még mélyebbre romboltak. Az északi hajófalon a második gótikus pillér alapozása mögött meszelt, vakolt falfelületet találtunk. A déli és nyugati fal külső kváderes oldalán rézsús lábazat maradványai kerültek elő. Az északi hajófal, melyet a második pillérig tártunk fel a mai szint alatt 180 cm mélységben az agyagrétegben befejeződik (164.054). A vele párhuzamos D-i fal, (melynek külső síkját a cement fűtőcsatorna elbontásával kiszabadítottuk) 2,80 m mélységben ér véget (163.238) (2. kép). Külső oldalán a szürkés puha homokkövekből készült rézsús lábazat alatt 2—3 cm szélességben kiugró törtköves alapozás kezdődik. Az alapozás 170—180 cm mélységben egy újabb 10—15 cm-re előugró zoknival folytatódik, amely 190 cm mélységben a kváderes fal alapozásának megfelelő szélességűre ugrik vissza. A fal belső oldalán is mutatkoznak a fal vastagságában és rakásában eltérések, 180 cm mélységben a habarcsos fal 3—5 cm-rel visszaugrik a felette levő falsíktól (2. kép). A saroknál a hajó K—Ny-i és É—D-i irányú falai az alapozásban és a felmenő falnál is elválnak egymástól, köztük keskeny fuga van. (3. kép). A fuga azt mutatja, hogy az É—D-i és K—Ny-i irányú falat két ütemben készítették. A falsarok alatt valószínűleg egy korábbi fal húzódik. A templom és a templomon kívül a szintek alatt XIII. századi kerámiával meghatározható települési réteget tártunk fel. Az ásatási munkát ezen a területen igen megnehezíti az a körülmény, hogy a háromhajós és a XVIII. századi templom válla illetve a diadalívének falai itt helyezkednek el. A többszörös átépítésnél az eredeti rétegeket részben elásták, részben megzavarták, így az egyes periódusokat csak a falak összetartozása és egymáshoz való viszonyuk alapján lehet meghatározni.

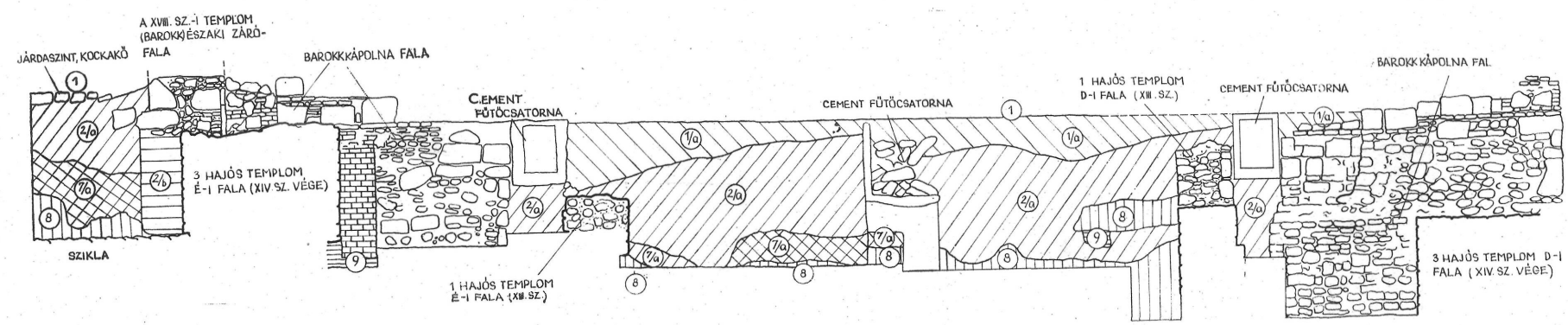
Az egyhajós templom hajójának É-i és D-i válla egybeépült a szentély déli, illetve északi falával. A déli fal belső szélét a diadalíven túl, az újkori kripta dongaboltozatának építésekor elbontották. Ugyancsak elbontották a szentély keleti falát (4. kép). A kiásott egyhajós templom építését a rétegek alapján a XIII. század második felére tehetjük, részletesebb datálását eredeti helyükön megmaradt műrészletek alapján kísérelhetjük meg. A lépcsős bétetű déli kapu eredeti helyén megcsonkított állapotban maradt ránc (5. kép). Fél pálcákkal kísért orrtag nélküli körte és sarkantyús tagok profilálják. A sarkantyús rész valószínűleg a kő levéselt darabján megismétlődhetett. Ez a profil a margitszigeti domonkos kolostor hajójába vezető északi ajtó profilozását idézi, gazdagabb tagozással. Lux Géza⁵ a sarkantyúpárral közrefogott körtetagos kaput a kolostor első, 1255 körüli építési periódusára teszi. Hasonló körtetagos és sarkantyúpáros borda, illetve hevederív-tagozást látunk a Mária templom Béla tornyának boltozatánál. A torony boltozatát Csemegi József⁶ a templomról írt monográfiájában az 1270 körüli, második építési szakaszra határozza meg. Feltéte-

lezi, hogy a kőfaragó mesterek egy része a margitszigeti építkezésekről került át a Mária templom munkáihoz. A Mária Magdolna templom kapuja tehát a profilvizsgálatok alapján azonos időben, az 1260-as években készült, mestere valószínűleg ugyancsak a Margitszigeten dolgozó műhelyhez tartozott. Ehhez az építési periódushoz tartozik még egy — az elbontott barokk falból kikerült — sarokoszloplábazat töredék⁷ (6. kép). Hasonló lábazati tagozást mutatnak a Béla torony alja és a mellékhajók szentélyében az oszloplábazatok.⁸ A Mária Magdolna templomban előkerült kemény mészkőből faragott oszloplábazat a szentélyben állhatott és a keresztboltozatot tarthatta. A templom hajója viszont valószínűleg síkmennyezetes volt, hasonlóan a margitszigeti domonkos és számos vele egykorú falusi templomhoz.

A déli kaputól nyugatra ugyancsak eredeti helyén (a hajó D-i és É-i falához simuló) két nyolcszögű pillérlábazatot találtunk. A lábazatokkal egyvonalban a hajóban két négyzetes, habarcsos kő alapozása került elő. A D-i oldalon levő alapozás tetején a vakolatba belenyomódva megmaradt egy nyolcszögletű pillérlábazat helye. Az É-i pilléralapozás feltárásnál építőkként felhasznált faragott, XIII. századi követ lettünk. A kiásott oszlopsor alaprajzi elrendezése háromnyílásos karzatra enged következtetni. A két falpillér, illetve a déli pilléralapozás mellett négyzetes (19,8×20×3) téglából kirakott padlórészletet tártunk fel (110 cm mélyen a mai szint alatt), melyet egy 80×190 cm-es sír (1. sz.) megbont. A bolygatott, keletelt sír alja a téglapadló alatt 35 cm mélységben van. A sírban szétszórtan melléklet nélküli emberi csontokat találtunk. A csontok, illetve a sír korát a beásási mélység alapján a XV—XVI. századra tehetjük. A karzat nyolcszögletes lábazatai átmenet nélkül négyzetes tagozatba, illetve újra egy kisebb nyolcszögbe mennek át (7. kép). A lábazatok profilozása, a hajó falától elváló alapozásuk és a második alapozásban talált XIII. századi faragott kő arra mutatnak, hogy a háromnyílásos karzatot nem a templommal egy időben építették, hanem később, a XIV. század folyamán. A nyolcszögletes lábazatokhoz csatlakozó téglapadló ugyancsak ekkor készült. A déli oldalon feltárt téglapadlót kis foltban felszedtük, és 10 cm-rel alatta kőporos építési, illetve humusz réteget észleltünk. A templom nyugati oldalán négyzetes alaprajzú torony maradványait tártuk fel, melyet a barokk templom énekeskarzatának építésekor és a XX. századi fűtőberendezéssel megbolygattak és részben elbontottak. Régészetiileg a torony építési ideje nehezen meghatározható, mert a templom Ny-i oldalához csatlakozó É-i és D-i toronyfalakat a fűtőberendezés építésekor elbontották és a rétegeket is megzavarták (8. kép). Miután az északi karzatpillér alapozásában XIII. századi faragott kőtöredéket találtunk, amely valószínűleg a templom elbontott Ny-i bejáratából származhat, viszont a kapu elbontását csak a torony építésével hozhatjuk kapcsolatba, igazoltnak látjuk azt a feltevést, hogy a tornyot a XIV. században, a karzattal egyidőben építették. Feltehető, hogy a karzatnak és a toronynak faszerkezetű előzménye volt. A torony áll és használatban van a XIV. század végén épült háromhajós templomnál is, mert a három hajós templom nyugati homlokzata egybeesik az egyhajós templom Ny-i homlokzatával, illetve a külső támpillérek hozzá épülnek a XIII. századi homlokzati falhoz (8. kép). De ekkor a tornyon is végeznek — a belső szint emelése miatt — átalakításokat. Az új, nyugati kapujából származhatnak azok a nyíláskerettőredékek⁹, melyek a Nagyboldogasszony-templom Mária-kapujával mutatnak kapcsolatot, illetve azonos mester kezére vallanak (9. kép). A kapu mesteréhez, János mesterhez kapcsolható a budai palota felső kápolnájának kapuja is.¹⁰ A torony 1380 körüli munkáival zárulhatott a háromhajós templom építése. Feltételezésünket alátámasztja az a tény, hogy az É—Ny-i pillér alapozási árkában (10. kép) — 3,50 m mélységben — XIV. századi kerámiát és Mária-kori dénár egykorú hamisítványát találtuk¹¹. A nyújtott, nyolcszög három oldalával záródó szentély építésével kezdődhetett az átépítési munka. A XIII. századi szentélyt a diadalívnel elfalazták a hajótól és elbontották. Az ásatás során feltártunk egy É—D-i falat, mely csak a szentély területén mutatkozott, így feltehetőleg ezt a célt szolgálta. A szentély falának kialakításában és struktúrájában is eltérés mutatkozik az egyhajós templom szentélyétől K-re eső falszakasz és a XIII. századi szentélyre ráfalazott, ill. mellé falazott szakaszok között. Az új szentély építésének és az egyhajós templom szentélyének bontási idejének postquemjét a déli támpillérre ráhúzó bolygatott rétegében talált Károly Róbert pénz határozza meg. Ennek alapján a XIV. század első felére tehetjük¹². Az építkezés megkezdésének időrendi meghatározását a XIV. század harmadik negyedére az előkerült töredékek — melyek az új szentély boltozatához (11. kép) és nyíláskeretéhez¹³ tartoztak — is igazolják. A barokk falakban talált pillértöredékek profilja, a boltozati rendszer teljesen megegyezik a vári domonkos templom szentélyében talált in situ részletekkel. A domonkos templomi lábazatokat és bordákat Csemegi József¹⁴ a profilvizsgálatok alapján a XIV. század második felére datálta. A domonkos templomhoz hasonlóan a Mária Magdolna templom szentélyében is lehettek ülőfülkék. A templom mellékhajói egyenes záródásúak. A hajókat három nagy-

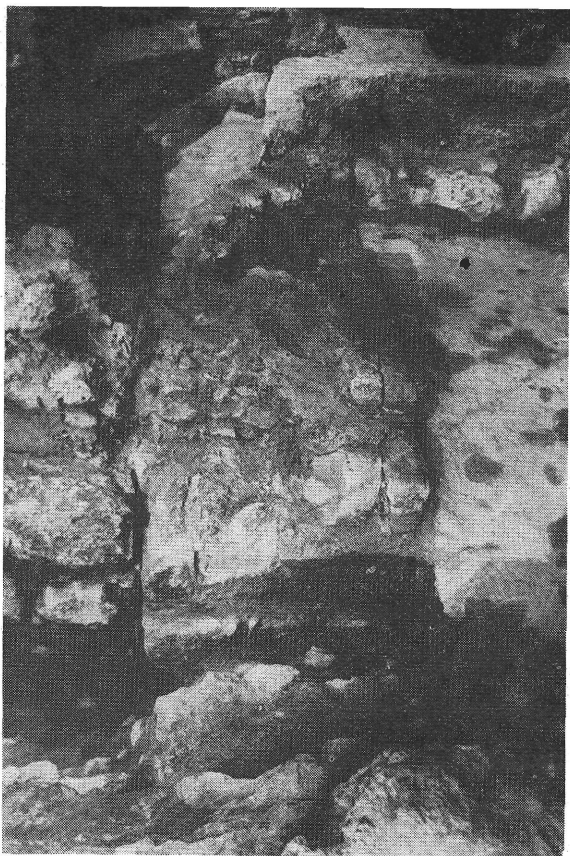
1. kép. A feltárt templom (kiegészített) alaprajza
 Plan (complété) de l'église mise a jour

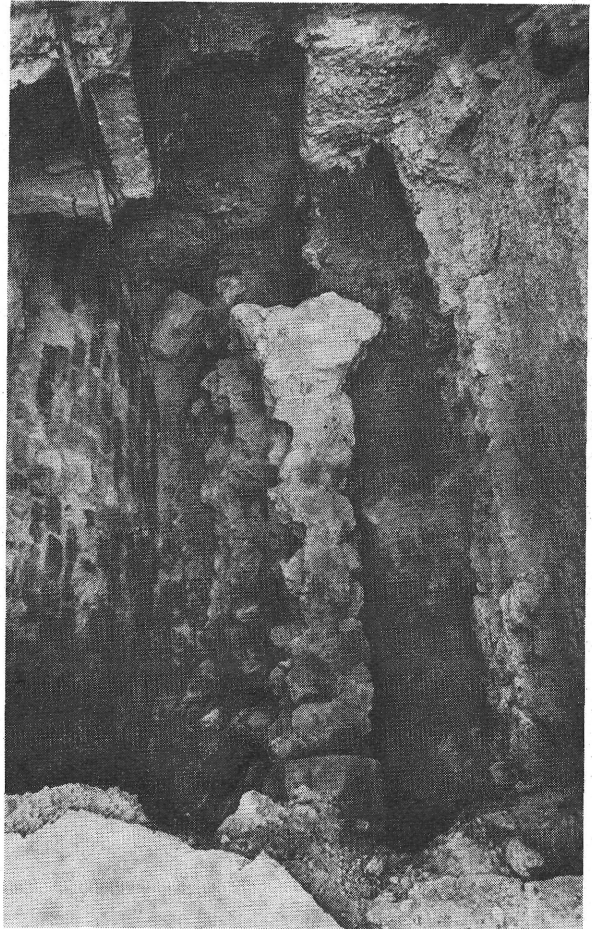
- ① CEMENT PADLÓALAPOZÁS (XX. SZ. SZINT)
- ①/₄ ÉPÜLETTÖRMELÉKES, BOLYGATOTT (XX. SZ.)
- ②/₄ ÉPÜLETTÖRMELÉKES, BOLYGATÁS (XVIII - XIX. SZ.)
- ③/₄ BARNAFÖLD, BOLYGATOTT (XVII. SZ. VÉGE)
- ④/₄ BOLYGATOTT ERDEI HUMUSZ (XIII. SZÁZADI ANYAGGAL)
- ⑧ ERDEI HUMUSZ
- ⑨ AGYAG

0 1m

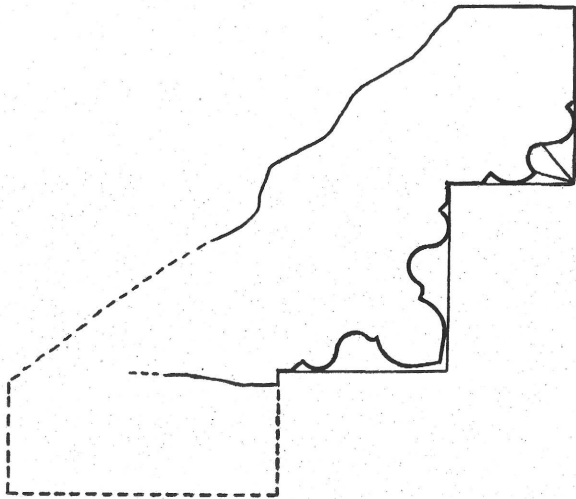
2. kép. É—D-i keresztmetszet (A₁—A₂)
Coupe transversale nord-sud (A₁—A₂)

3. kép. Az egyhajós templom hajójának DK-i sarka (D-ről nézve) a falak között mutatkozó elválás
Coin sud-es de la nef de l'église à une seule nef. (Vue de sud).
Détachement se révélant entre les murs

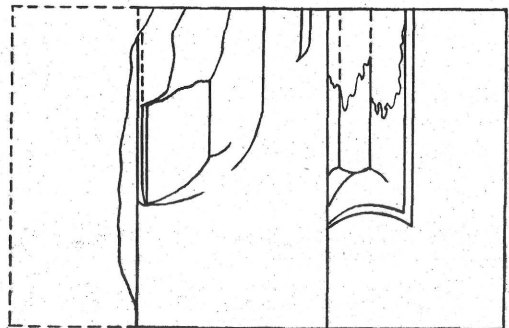
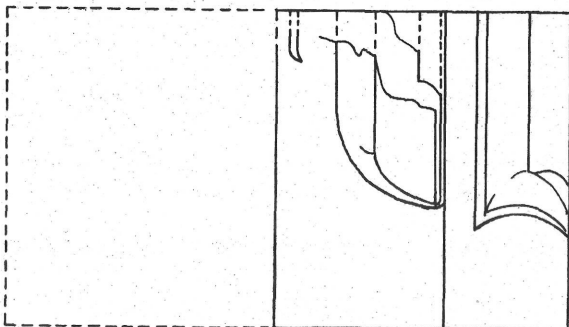

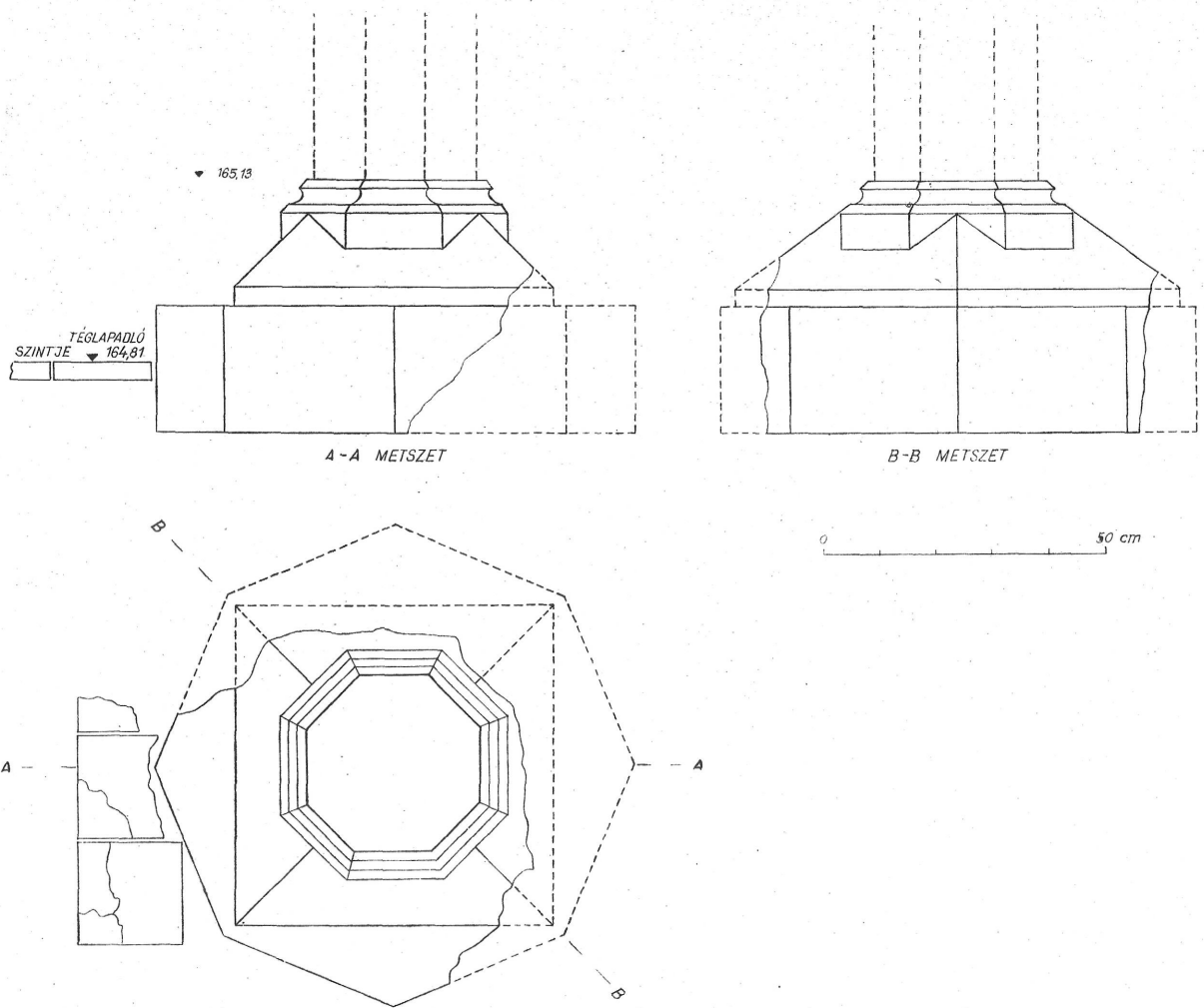
4. kép. Az egyhajós templom szentélyének D-i falmaradványa a XIV. sz.-i szentélyfal és a barokk kripta részletével
Le mur nord du choeur de l'église à une seule nef avec le mur du choeur du XIVe siècle et avec un détail du cripte baroque

5. kép. Az eredeti helyén megmaradt XIII. sz.-i déli kapu felmérési rajza
Dessin de métrage de la porte méridionale du XIIIe siècle, restée a sa place originale

0 50 cm

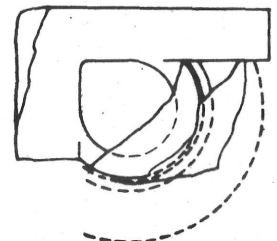

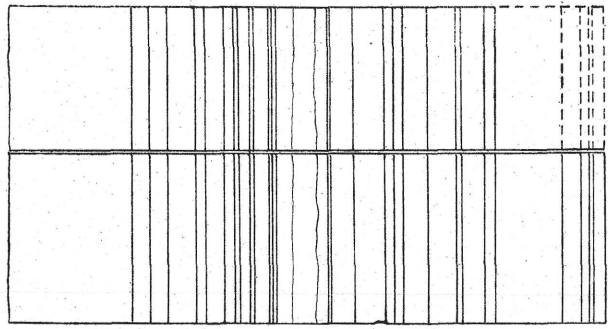
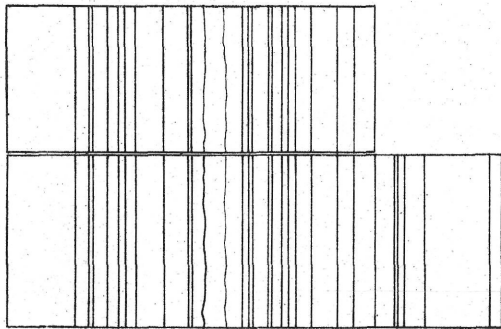
7. kép. Az egyhajós templom déli falában feltárt (in situ) nyugati karzat lábázatának felmérési rajza
 Dessin de métrage du soubassement de la tribune occidentale mis a jour (in situ) dans le mur méridional de l'église a une seule nef

8. kép. Az egyhajós templom nyugati fala az elbontott toronyfal maradványával. A nyugati falhoz épített külső támpillér alapozása (háromhajós periódus) É-ről nézve
 Mur ouest de l'église a une seule nef avec les restes de mur de la tour démolie. Fondations du contrefort extérieur construit au mur occidental (période des trois nefs), vue de nord

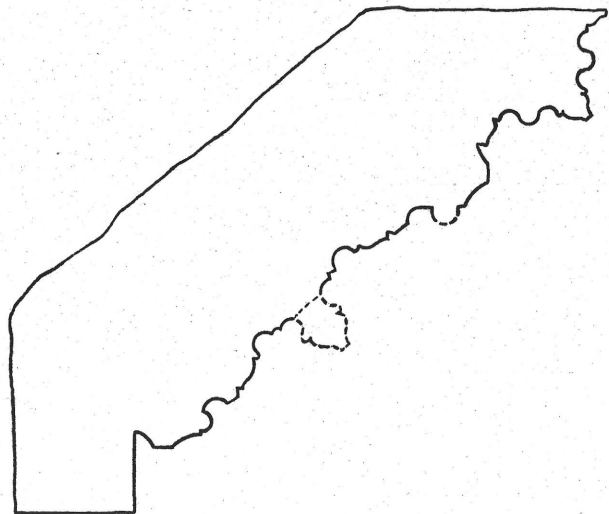

6. kép. Saroklábazat töredéke a Mária Magdolna templom szentélyéből (felmérési rajz)
 Fragment d'un soubassement d'angle du choeur de l'église Marie-Madelaine (dessin de métrage)

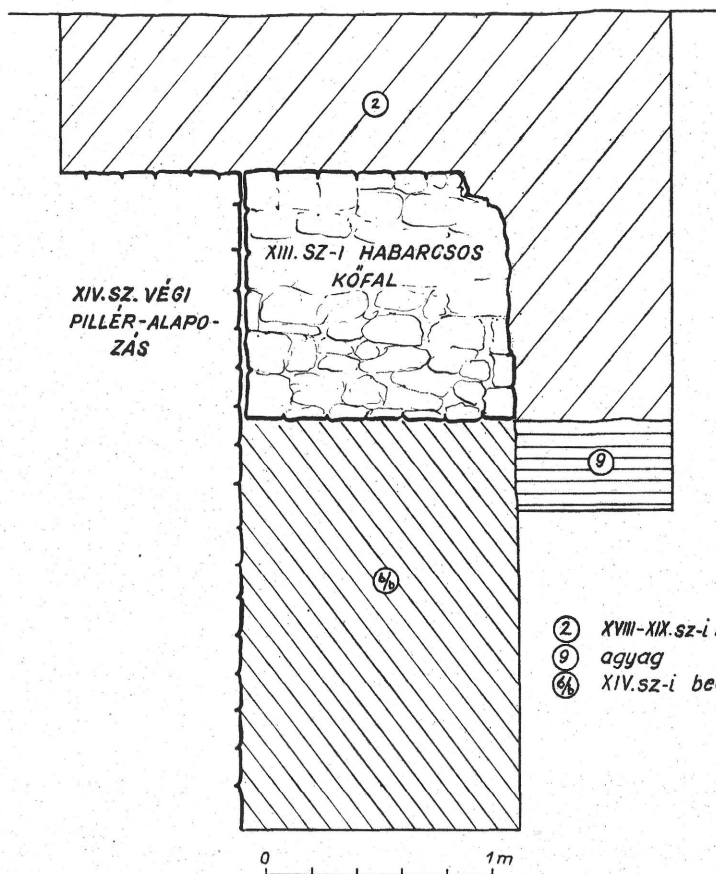

0 50 cm

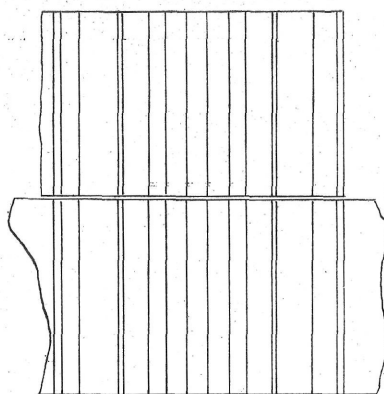
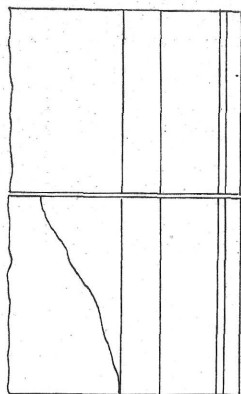
9. kép. Felmérési rajz a XIV. századi nyugati kapu és előcsarnok rétegekéről. Mária kapu mestere
Dessin de métrage de l'assise de la porte ouest et de la porche du XIVe siècle. Maître de la porte de Marie

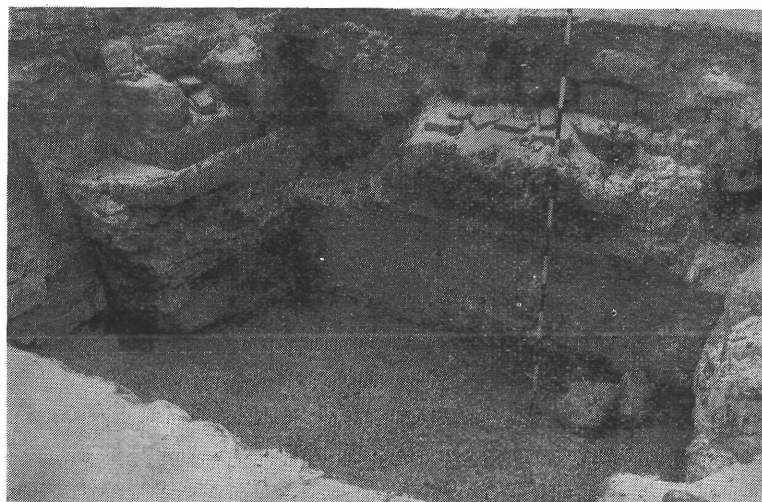
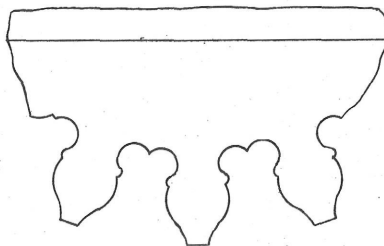
10. kép. A háromhajós templom ÉNy-i pillérénél húzott kutatóárok metszetrajza (É-i oldal)
Dessin de la section de la fosse de recherche creusée a côté du pilier ouest-nord de l'église a trois nefs (Côté nord)

méretű oszlop négy egyenlő nagyságú boltszakaszra tagolja. A hajók egymáshoz való aránya 1:2:1. Arányaiban a négyzethez közelálló hajó (17×19 m) és nyújtott, sokszögben záródó szentélye (8×16,20 m) a soproni ferences templom alaprajzára emlékeztet, egyes részletformáiban ugyancsak a templom építőműhelyével való szoros kapcsolatára mutat¹⁵. A Mária Magdolna templom új szintje körülbelül 1 méterrel magasabb lett, mint az egyhajós templomé volt. A gótikus templom padlója ugyan seholsem maradt meg, de a XIII. századi falak elbontási magasságából (165,828) és a toronyban meghatározható XV. századi padlómagasság (166,017) megadja a háromhajós templom padlójának valószínű helyét. Az épület külső szintjét a nyugati kapunál, illetve a szentély külső támpilléreinél a mai utcaszint alatt 20–30 cm, illetve 125 cm mélységben találtuk meg. A háromhajós templom északi oldalán

0 30 cm

12. kép. Gótikus szentély É-i oldalán levő külső támpillérek. A támpillérek között kialakított újkori pince részletével
Contreforts extérieurs du choeur ogival côté nord. Détail de cave de l'époque moderne aménagée entre les contreforts

négyszetes, majd poligonális záródású sekrestye, vagy kápolna maradványait tártuk fel, melynek falában faragott, XIII. századi körtetagos nyíláskeret részletei voltak, mint építőkövek befalazva. A poligonális záródású kápolnát a külső támpillérek és az egyenes záródású mellékhajó fala határolják (12. kép). A gótikus épületek helyén a XVIII. század végén kialakítják az új sekrestyét, melynek donga-boltozatos pincéje volt.

A középkori templom legnagyobb méreteit (27×18,50 m) a legutolsó bővítésnél, a XV. század folyamán éri el. A fennálló templomnak Ny-i részét és a tornyot elbontják, a hajókat két azonos méretű boltszakasszal megnyújtják, és a ma is álló toronnyal lezárják. A torony Ny-i homlokzata előtt a támpillérek között, boltozott előcsarnok volt. Az

11. kép. Falpillér a háromhajós templom szentélyéből (régéző felmérési rajza)
Pilier de mur du choeur de l'église a trois nefs (dessin de métrage de l'assise)

előcsarnok boltozatának levésett nyomai a helyreállítás során az újkori vakolás alól előkerültek. Az építkezést a toronnyal kezdték, majd a négyzetes toronyhoz (5,2×5,10 m) az északi és déli oldalon egy-egy kápolnát toldanak. Azt, hogy az építkezés nem egyszerre történt, bizonyítják a torony és a kápolnák falai között mutatkozó fugák és az, hogy a kápolnafalak alapozása a támpillér alapozására ráhúzódik. Ugyancsak erre mutat a falak alapozási mélységkülönbsége is (13. kép). A torony D-i és É-i támpillérének K-i oldalán (a barokk fal elbontásánál) előkerültek a gótikus hajók boltozatának falívmaradványai. A falívek bordaprofilja megegyezik a torony földszintjén és első emeletén feltárt csillagboltozat bordaprofiljával, illetve az oldalkápolnák boltozati bordáinak profiljával (14. kép). Azonos

13. kép. A gótikus torony és északi kápolna feltárása. A kápolna alapozása ráépül a torony külső támpillérének alapozására
Mise a jour de la tour ogivale et de la chapelle côté nord. Les fondations de la chapelle ont été posées sur les fondations du contrefort extérieur de la tour

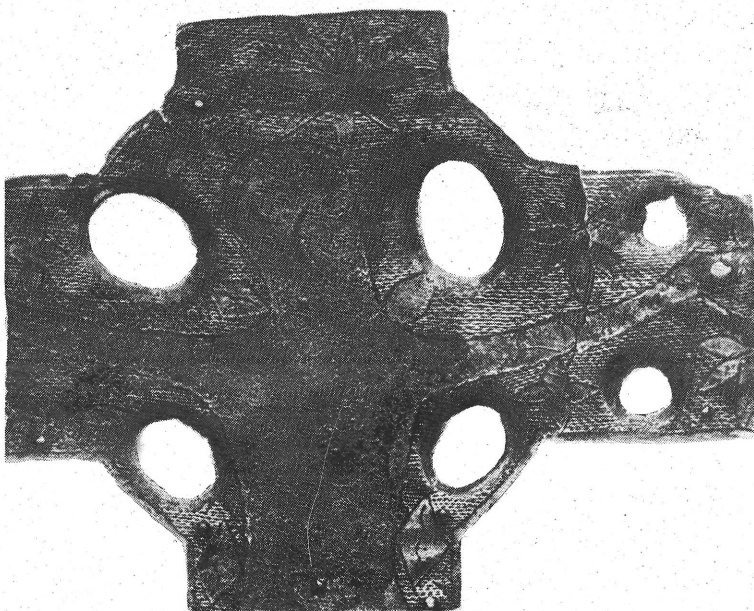
profilú bordák a budai palota ásatásából is kerültek elő.¹⁶ A torony csilagboltozatával teljesen megegyezik a pannonhalmi apátság szentélyének boltozata,¹⁷ illetve a nagymarosi templom tornyának¹⁸ és a lőcsei Szt. Jakab templom déli előcsarnokának¹⁹ boltozata. Az új hajóboltozások és a torony boltozási munkáinak befejezése XV. század utolsó negyedére esik, erre mutat a toronyba bevészt 1496-os évszám. Ugyancsak ezt a datálást támasztja alá a torony keleti falán megmaradt gótikus freskó évszáma is. Az 1500-as évek elején az újonnan beboltozott templomrész freskódíszítése is elkészült. A freskórészleteken (a barokk pillér alatt került elő) reneszánsz keret, illetve későgótikus indák között Cristophoros-ábrázolás látható.

A toronyból a kápolnába vezető csúcsíves nyíláskeretek és a Ny-i kapu gazdag pálcaműves. Profilozásuk a XV. századi építési periódust igazolják.

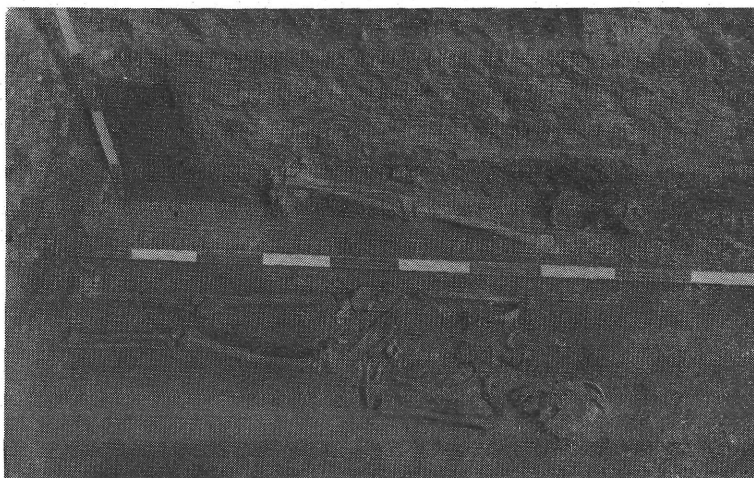
A feltárások során előkerült leletanyagból kiemelkedik egy XIII. századi körmeneti kereszt borítólapja (15. kép)²⁰. Az aranyozott rézlemez a fakereszt középső részét borítja. Díszítésében bekarcolt virágminták és ékkövek vannak (melyek már hiányoznak, csak a helyük látható). A töredék a XIII. századi, az esztergomi kincstárban²¹ őrzött körmeneti kereszttel azonos díszítésű és technikájú, bár a mi darabunknál hiányzik a részben zománcozott corpus és figurák. A töredék a XIII. században, mint import áru kerülhetett Budára, készítési helye Limoges²². A leletek között több sírkőtöredék szerepel, kiemelkedik egy félkész vörösmárvány tumbafödél, melyen címertartó angyal figurája látható.²³ A darab, bár nincs befejezve, de az angyalfigura megfogalmazása és elhelyezkedése alapján a Zápolya-sírkövek mesterével hozható kapcsolatba. Ennek a mesternek biztos budai működése több töredé-

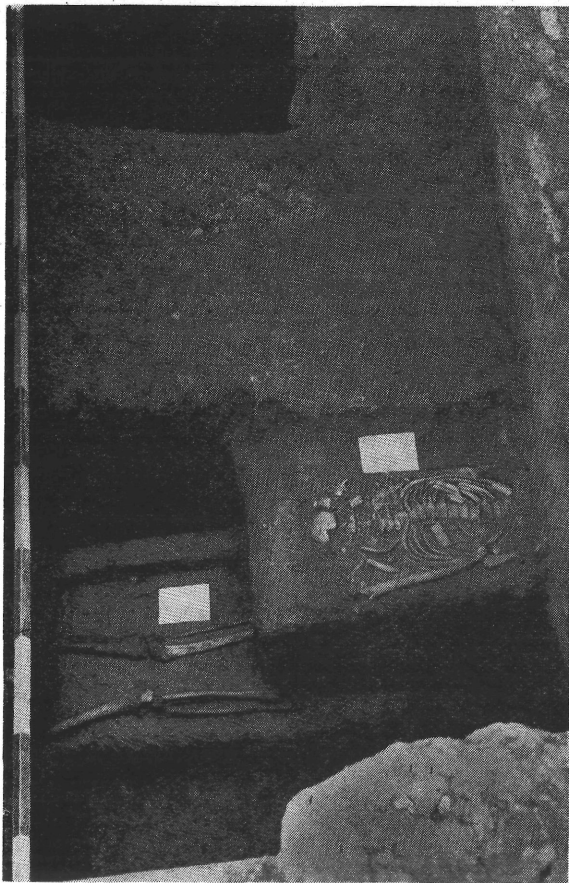
14. kép. A torony északi kápolnájában előkerült gótikus boltozat maradványa a helyreállítás előtt
Restes de la voute ogivale découverts dans la chapelle de l'église côté nord avant la restauration.

15. kép. XIII. századi körmeneti kereszt aranyozott réz borítólemezőnek részlete
Détail de la plaque de recouvrement en cuivre doré d'une croix processionnelle du XIIIe siècle

16. kép. Bolygatott középkori sírok a XIII. századi templom hajójában
Tombes médiévales dérangées dans la nef de l'église du XIIIe siècle

17. kép. A háromhajós templom déli mellékhajójában feltárt középkori sírok. Az alsó, részben feltárt csontvár a XIII. századi templom déli oldalán, a temetőben fekszik
Sépulcres médiévaux mis a jour dans le collatéral sud de l'église a trois nefs. Le squelette inférieur, en partie mis a jour, repose au cimetière côté midi de l'église du XIIIe siècle

ken kimutatható.²⁴ A templomon belül a két középkori padlószint között a feltöltési rétegben sírokat tártunk fel, melyeket a rétegben előforduló XIII—XVIII. századig terjedő kerámia alapján többször felbontottak, illetve feldúltak (16. kép). Eddig 27 bolygatott sírt találtunk a templom területén. A D-i mellékhajóban XIII. századi sírt (26 sz.) (17. kép) tártunk fel, ami arra enged következtetni, hogy a XIII. századi temető a templom déli oldalán helyezkedett el. XIII. századi sírokat ástunk ki a templom hajójában is. A sírok egy része téglával (14. sz.), illetve kővel kifalazott volt. A sírokban mellékletet nem találtunk, néhány övcsat, illetve fémszálás textilmaradványa került elő.

A kőmaradványok között egy XV. sz. végére datálható szentségháznak két darabja is szerepel,²⁵ melyeket amennyire töredékes állapotuk megengedi, Kassai Istvánhoz vagy köréhez lehet kapcsolni. A feltárás során és a barokk kori épület bontásából a gótikus kőanyag mellett török kori faragvány²⁶ illetve turbános sírkövek és több török pénz is előkerült.

A templom részletes történeti és művészettörténeti feldolgozása a feltárás teljes befejezése, a nagyszámú kő és leletanyag feldolgozása után válik lehetővé.

JEGYZETEK

¹ A torony műemléki kutatását és első állagmegóvását 1950-ben Csemegi József és Horler Ferenc kezdték el. A torony helyreállítása 1965-ben befejeződött. A munkák során több részletkutatást végeztünk. Csemegi József tervei alapján került helyreállításra a toronyban a középkori csigalépcső, az északi és a déli kápolna.

² A fűtőberendezésnek a barokk hajó területén K—Ny-i irányban három párhuzamosan futó (40×60 cm, ill. 60×70 cm) csatornája volt, melyek a szentélyben, illetve a torony alatt a kápolnák irányába ágaztak el.

³ Szőnyi Ottó: Leleték a budai helyőrségi templomban. *Historica* II. évf. 7—8. sz. 1929.

⁴ A feltárás során egy É—D-i keresztárkot és több blokkot nyitottunk. Az egyhajós templom déli oldalát ástuk ki.

⁵ Lux Géza: Újabb ásások a Margitszigeten. *Kiny. a Technika* 1938. évi 6. számából 6—7.

⁶ Csemegi József: A budavári főtemplom. Bp. 1955. 85—87. l. 46. b, c ábra.

⁷ Saroklábazat részlet. *BTM* 58.109.1. lelt. sz.

⁸ Csemegi József: i. m. 133.1.41. 8. ábra.

⁹ Kapurészlet a Mária Magdolna templom nyugati tornyából, *BTM* 1108 lelt. sz.

¹⁰ Gerevich László: A budai vár feltárása. Bp. 1966. 207—216.

¹¹ Mária-dénár, egykorú hamisítvány, *CNH* II. 116. *BTM* 60.75.1. lelt. sz.

¹² Károly Róbert dénárja, *CNH* II. 37. *BTM* 60.66.1. lelt. sz.

¹³ Feltehetőleg a templom átépített szentélyéhez készültek azok a nyílászervek, melyekhez hasonló profilozású ablakokkal a Kutná Hora-i Szt. Jakab kolostor templomának szentélyében és a Plzen-i Szt. Bertalan templomnál találkoztunk. (Vaclav Mencl, *Vyvoj okna v architekture českého středověku*. *Zprávy Památkové Péče* 1960. XX. 5—6 f. 199. l. 12—13. ábra).

¹⁴ Csemegi József: A Szt. Miklósról nevezett budavári dominikánus kolostor templom. *Történetírás* 1937. 1. évf. 5—6. sz., XXXVII. t. 2. sz. és XXXIX. tábla. A Mária Magdolna templomból származó töredékeket a lábazati megoldások alapján korábbinak vehetjük.

¹⁵ A soproni ferences és Szt. Mihály plébániatemplom XIV. sz.-i periódusa, a csehszlovákiai, ill. az ausztriai szerzetesi, nyújtott, boltozott szentélyek hatását mutatja. Azonos típust képviselnek a hazai építészeti anyagban: a nagyszombati, lőcsei minorita, a márianosztrai és gyöngyösi templomok.

¹⁶ Várnai Dezső: Budavári középkori boltozatok bordáinak formai fejlődése. *Bud. Rég.* XVI. 363—368. l. I. t. 19—20. ábra.

¹⁷ Lévárdy Ferenc: Pannonhalma építéstörténete III. *Művészettörténeti Értesítő* 1959. 222—223. l.

¹⁸ Pest megye műemlékei I. Bp. 1958. 555. l. 519. kép. A boltozat a zárókövön levő 1509-es évszám, illetve a boltozati profilok alapján valamivel későbbi, mint a Mária Magdolna templomé.

¹⁹ Schürer—Wiese: *Deutsche Kunst in der Zips*. Leipzig, 1938. 132—3 l. 18. kép.

²⁰ *BTM* 1966. 458. l. lelt. sz. Azonos körmeneti kereszt részletei kerültek elő a Mosonmegyei Oroszváron és az ecséri templom ásásából.

Sz. Czeglédi Ilona—Koppány Tibor: A középkori Ecsér falu és temploma *Arch. Ért.* 1964. 1. sz. 49. l. (17. kép)
²¹ *Esztergom Műemlékei I. rész*. Bp. 1948. 224. l. 234. kép.

²² Kovács Éva: Limoges-i kereszték Magyarországon. *Művészettörténeti Értesítő* 1962. II—III. sz. 98—99. l. 1., 2. ábra. Korpus-szerűen ismerteti a magyarországi darabokat és analógiák alapján igazolja limoges-i készítésüket.

²³ *BTM* 1966. 459. l. lelt. sz.

²⁴ *BTM* 600 ltsz. A Zápolya-sírkövek mesterének budai kapcsolatait feltételezi Vernei—Kronberger Emil: A magyar középkori síremlékek c. munkájában. Bp. 1939. 46—47. l. 27. tábla. Divald mindkét szepeshelyi emléket budai eredetűnek tartja.

²⁵ *BTM* 1136. lt. sz. és 56.85.1. lt. sz. Kassai István itteni működését a budaszentlőrinci pálos kolostor szentségházának meghatározásával Feuerné Tóth Rózsa kimutatta. *Bud. Rég.* XVI. 135—143. l.

²⁶ *BTM* 53.2495. lt. sz. *Budapest Műemlékei I.* Bp. 1955. 370. l. 300. kép.

RAPPORT PROVISOIRE SUR LES RÉSULTATS DES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES Á L'ÉGLISE MARIE-MADELAINE

La mise à jour des restes de l'église paroissiale du moyen âge avait commencé en 1958 déjà et les fouilles ont été continuées en 1965. Dans la période entre 1958 et 1965, nous avons procédé à des fouilles de détail dans le terrain de la tour ogivale en restauration.

Pendant les travaux, il a été permis de préciser le plan et les périodes de construction de l'église. L'église construite au cours du XIIIe siècle, se composait d'une nef rectangle et d'un chœur ayant un plan oblong. Le chœur fermé d'une paroi droite, consolidé aux coins de contreforts était construit en voûte. Le soubassement du pilastre cornier, lequel soutenait la voûte, a été retrouvé dans le mur du bâtiment baroque. La porte de midi de l'église bâtie au XIIIe siècle a été retrouvée à sa place originale à un mètre au-dessus du niveau du plancher actuel. L'église qui avait eu à l'origine une seule nef, se vit agrandir, au cours du XIVe siècle, d'une tribune côté occidental et d'une tour, et dans le troisième quart du XIVe siècle, elle fut transformée en une église à trois nefs. La nef centrale a eu la largeur originale de la nef antérieure, les deux bas côtés étroits se terminaient par une paroi droite. Le chœur avait trois voûtes, bandées aux trois côtés de l'octogone. Certains détails de forme de l'église à trois nefs peuvent être mis en rapport avec le chœur de l'église dominicaine du château-fort, la porte côté ouest de l'église avec la porte de l'Église de Marie de Buda et la porte de chapelle supérieure du palais, plus précisément avec le maître de cellési. Dans la dernière période gothique de la construction de l'église, deux voûtes ont été ajoutées à la nef côté ouest, la tour

actuellement en place et les chapelles ont été bâties simultanément.

La construction a été commencée par les travaux de la nouvelle tour à laquelle les chapelles ont été ajoutées des deux côtés. La tour et l'église ont été réunies en un corps après la démolition de la tour antérieure. La période de construction touché à sa fin dans les premières années du XVIe siècle après la réalisation des fresques ornant la nouvelle nef. Les voûtes en étoile du rez-de-chaussée et du premier étage de la tour, dégagées au cours des fouilles, sont identiques aux voûtes des tours des églises de l'abbaye de Pannonhalma et de Nagymaros.

Des restes de murs ont été mis à jour qui sont antérieurs aux murs de l'église à une seule nef. Ils n'appartenaient pas, tout probablement, à l'église médiévale non plus. L'origine de ces restes fera l'objet de recherches ultérieures.

Les problèmes se rattachant à l'histoire et à l'histoire de l'art de l'église seront éclaircis minutieusement après avoir mené à bonne fin les travaux de mise à jour et le dépouillement des pierres nombreuses.

Au cours de fouilles, 28 sépulcres dérangés ont été mis à jour dans le terrain occupé par les églises à une nef et à trois nefs. Il semble être acquis que le cimetière du XIIIe siècle ait été désaffecté lorsque l'église à trois nefs a été bâtie. Les sépulcres dans l'enceinte de l'église ont été détruits lorsque le chauffage a été installé ou à l'époque de l'occupation turque. Dans les chapelles deux tombes en maçonnerie ou de lieu de sépulture en partie démolis et en partie saccagés ont été mis à jour.